

Radioaktivitás és mikrorészecskék felfedezése

Mag és részecskefizika

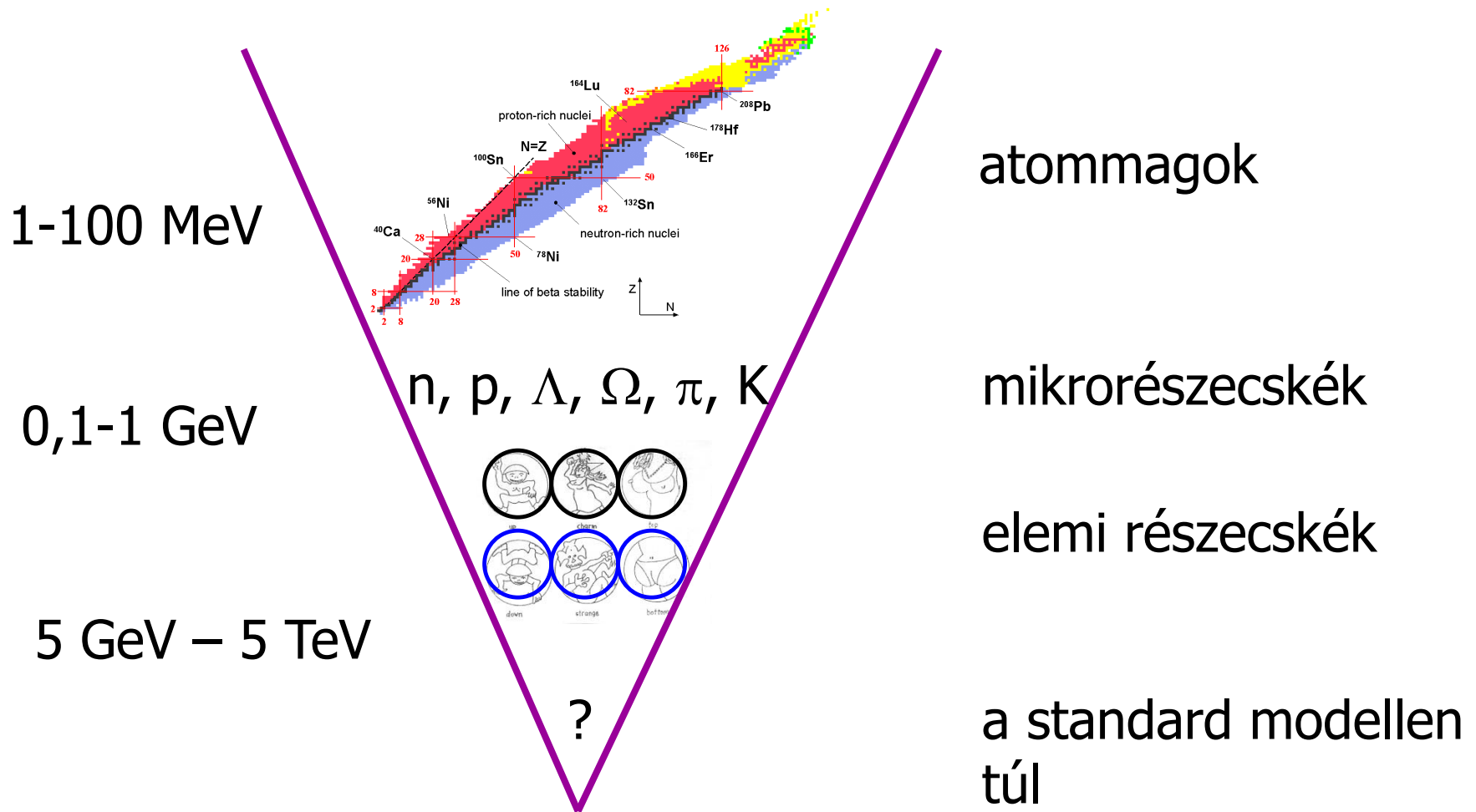
1. előadás

2018. Február 16.

A félév tematikája

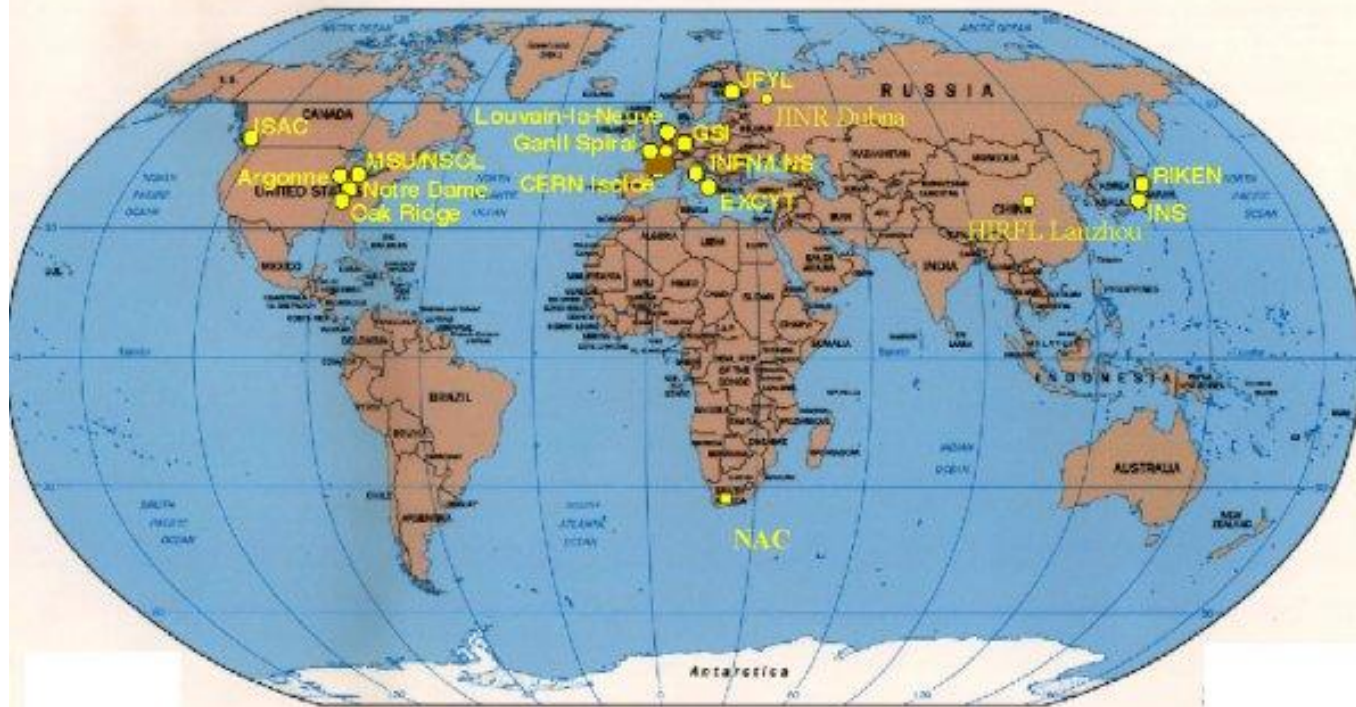
1. Mikrorészecskék felfedezése
2. Kvarok gondolat bevezetése, béta-bomlás, neutrínóhipotézis
3. Elemi részecskék standard modellje
4. Erős kölcsönhatás, színek, gluonok
5. Atommagok alapvető tulajdonságai
6. Atommag modellek
7. Radioaktivitás minőségi leírása
8. Radioaktivitás időbeli leírása
9. Töltött és gamma részecskék kölcsönhatása az anyaggal
10. Neutron- és neutrínódetektorok
11. Detektorok típusai, maghasadás

Mag és részecskefizikai kutatások

Mag és részecskefizikai kutatások

Accelerators for nuclear physics in the World

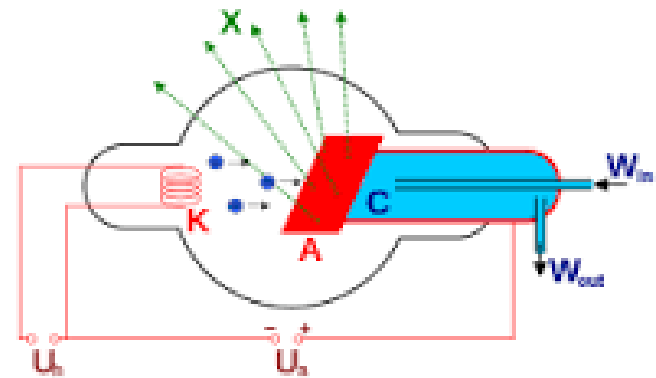

Történelmi kísérletek

- Fizika 4 aranyéve 1885-1898
- Rutherford: alfa és béta-sugárzás
- Villard gamma-radioaktivitás
- Rutherford: az alfa-bomlás azonosítására 1907
- Rutherford-szórás-kísérlet 1911
- Rutherford: ingadozó aktivitás azonosítása
- Chadwick: Neutron felfedezése 1932
- Anderson: a pozitron felfedezése 1932
- Neddermayer: müonok felfedezése 1937

A fizika 4 aranyéve 1895

William Conrad Röntgen A röntgensugárzás felfedezése A1

Technikai újdonság: Geissler-féle szivattyú

Keletkezése:

fékezési sugárzás

karakterisztikus röntgensugárzás

Nature 53, 274-276 (1896)

A fizika 4 aranyéve 1896

- Henry Becquerel

A2

Technika: véletlen + fotopapír + feketedés

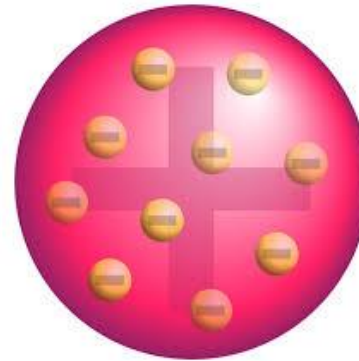
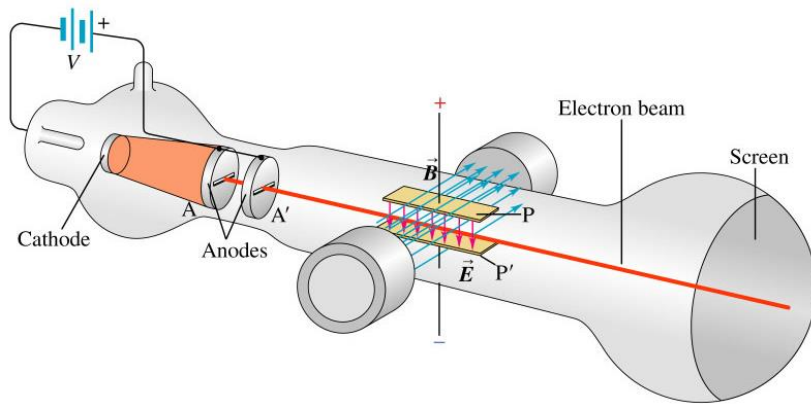
Az uránsók radioaktivitásából a gamma-sugárzást érzékelte – megfeketedés

gamma-sugárzás: atommag gerjesztett állapota megváltozik

A fizika 4 aranyéve 1897

- J.J. Thomson

Az elektron töltés/tömeg aránya

Jelentősége: elfogadottá vált, hogy az elektron egy részecske, és nem hullám (G.P.)

A fizika 4 aranyéve 1898

- Curie-házaspár

A3

A radioaktivitás forrásának meghatározása

Technika: kémiai recept arra, hogyan lehet a rádiumot kivonni az uránszurokércből

Jelentősége: radioaktív preparátumok előállítása, ettől kezdve megindult a kísérletezés vele

Sugárvédelmi vonatkozások

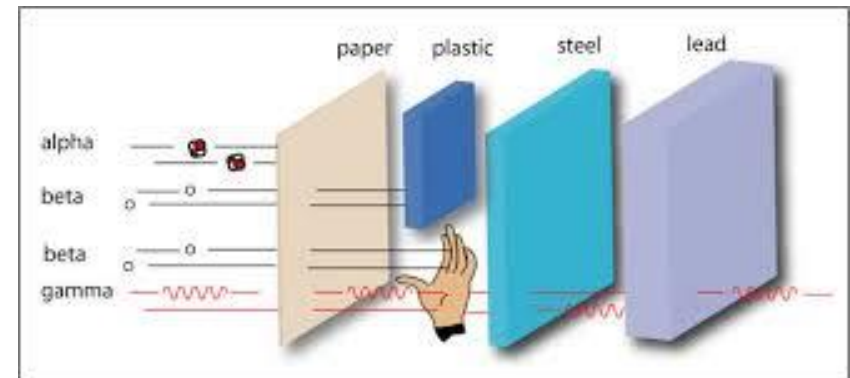
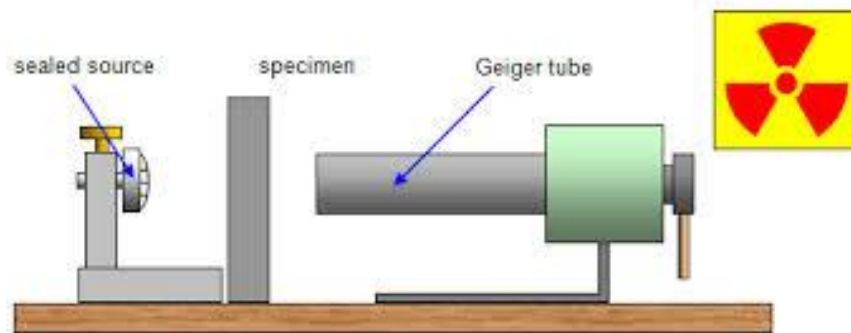

<http://www.kfki.hu/fszemle/archivum/fsz9611/radv9611.html>

Rutherford: alfa- és béta-sugárzás

- Sugárzás és anyag kölcsönhatása
- Ionizáció
- Töltött részecskék folyamatosan – hatótávolság
- Semleges részecskék néha-néha – exponenciális intenzitás-csökkenés
- Technika: ZnS képernyő

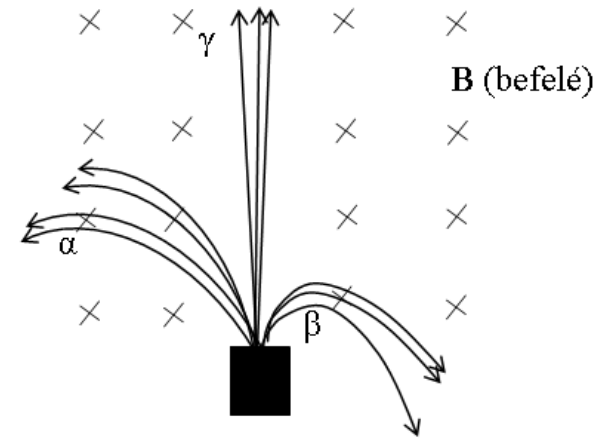
A4

Rutherford, Villard kísérletei

A5 • Mágneses térben történő eltérülés

- Pályasugár
- Szcintillációs detektor
- Később ködkamra

A6 • Paul Villard

becsomagolta a forrást

mágneses tér

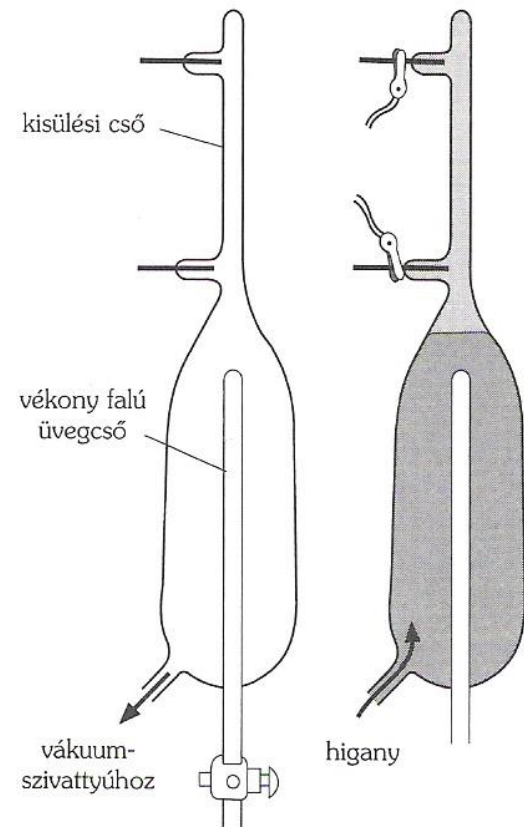
fotopapír

def: gamma sugárzás

Rutherford: az alfa-bomlás azonosítása

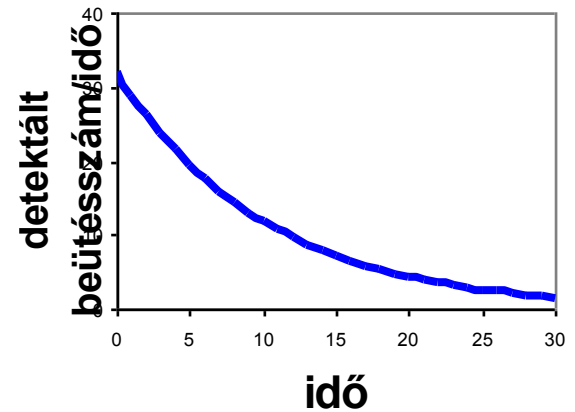
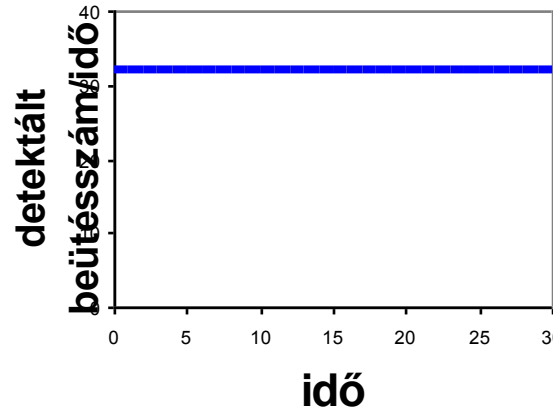
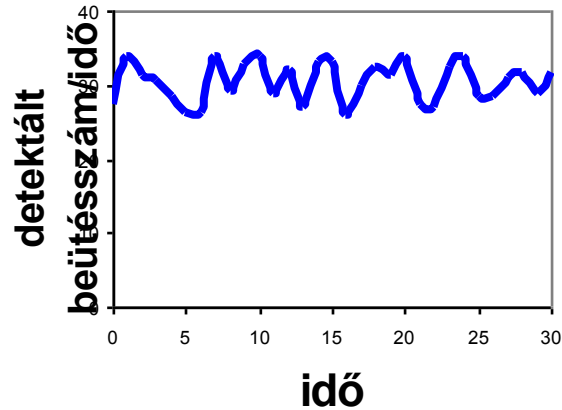
A7 Cél: Mi alkotja az alfa-sugárzást?

- Higanygőzzel teli légtér
- Kisülés
- Színképelemzés
- Emissziós vonalak
- öh: Nap színképében a fekete vonalak

Rutherford: ingadozó aktivitás azonosítása

- A8
- Minta aktivitása az ajtó nyitogatásától függött

Exponenciális bomlástörvény

- A detektált beütésszám/idő exponenciálisan csökkent $\rightarrow$ def. Bomlási állandó
- Aktivitás is $\rightarrow$ def. A =bomlások száma/idő
- Feltárja a radioaktivitás elemi tulajdonságait
- Függetlenek, bomlási állandó konstans

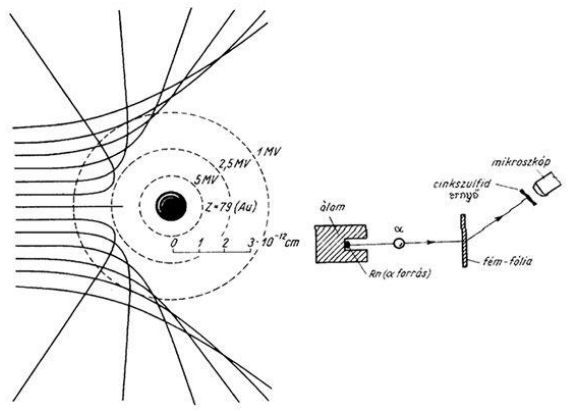
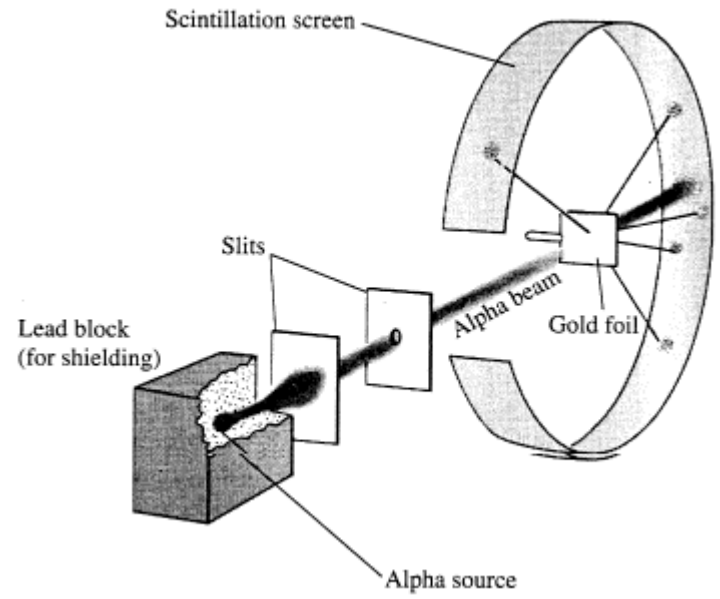
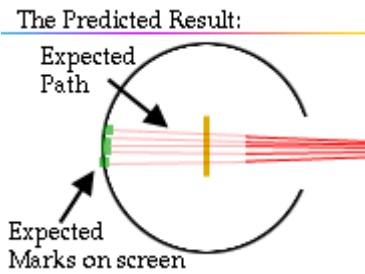
$$N(t) = N_0 e^{-\lambda t}$$

$$A(t) = A_0 e^{-\lambda t}$$

Rutherford-szórás kísérlet

- A9
- Alfa-sugárzás + arany fólia (vékony)
  - ZnS ernyő + mikroszkóp + edzett szem

Várakozás
Eredmény

Hatáskeresztmetszet

- Magfizikai reakciók valószínűsége m^2 -ben
- Valószínűség: $p = \sigma/A$
- Definíció:

$$\frac{dN_r}{dt} = \sigma j N_c = \sigma \frac{I}{A} \rho A dx = \sigma I \rho dx$$

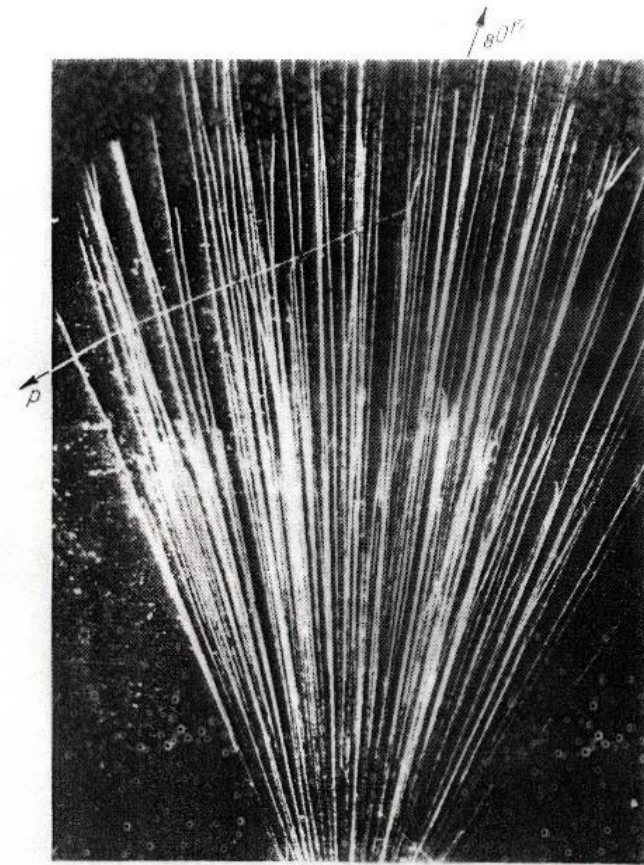
- Differenciális hatáskeresztmetszetek

A proton mint atommag alkotórész

A10

- Blackett 1923
- Ködkamra

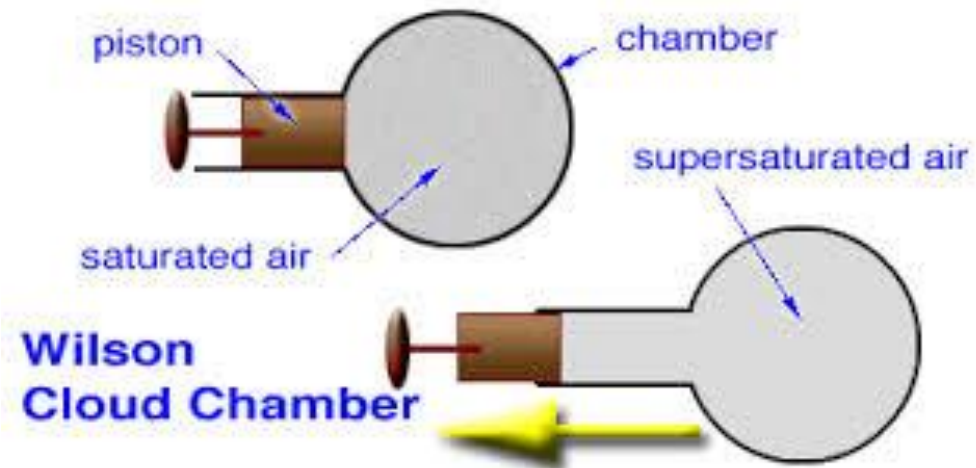

ThC-ThC' sugárforrásból származó α -sugarak

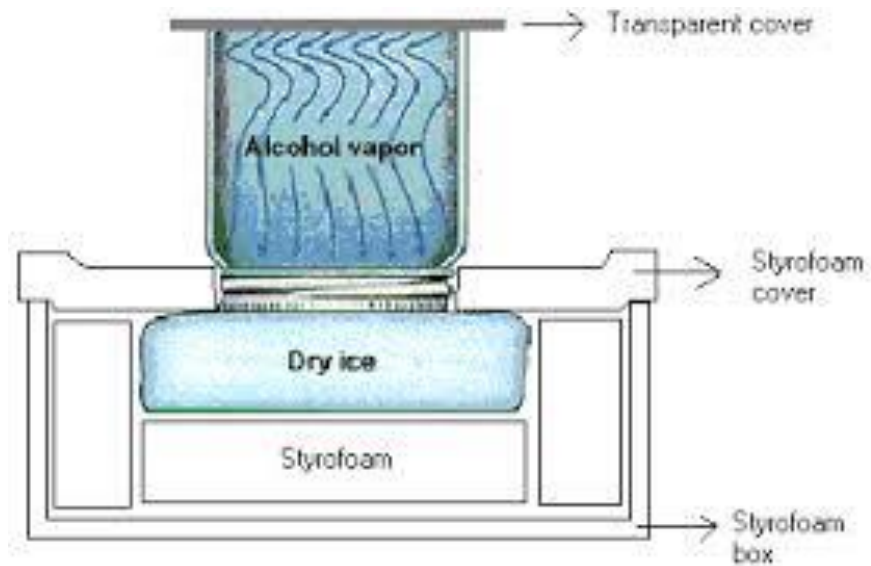
BLACKETT ködkamra-felvétele az $\alpha + {}_7\text{N}^{14} \rightarrow {}_8\text{O}^{17} + p$ reakcióról. Ez a magátalakulás volt az első magreakció, amelyet sikerült megfigyelni (RUTHERFORD 1919.).

Ködkamra

- Expanziós ködkamra

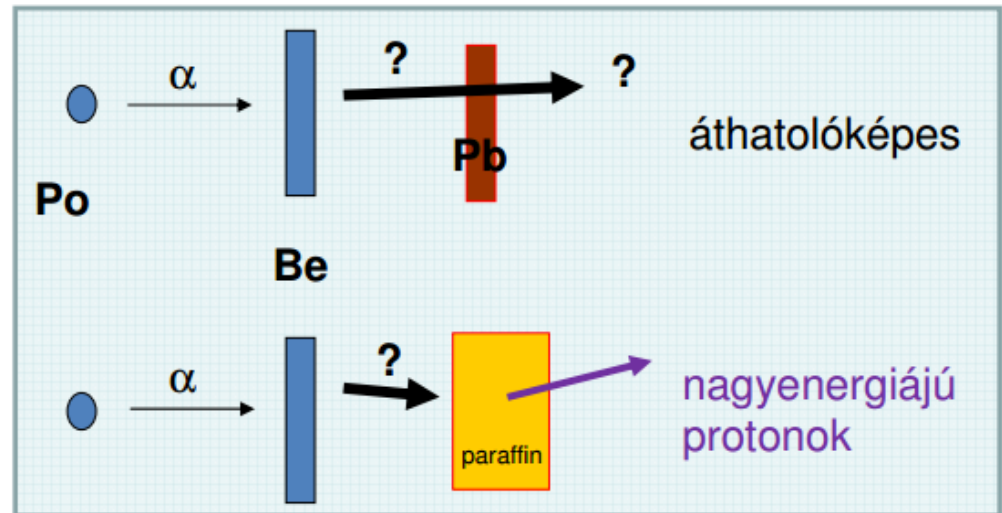
- Diffúziós ködkamra

A neutron felfedezése James Chadwick

- Nem elég a proton?
- 1931: Bothe, Becker:
újfajta, minden eddiginél
nagyobb áthatolóképességű
sugárzás
- 1932 Irene Joliot-Curie:
ha ez a sugárzás paraffinra esik,
Akkor nagy energiájú protonok
lépnek ki!

A11

Neutron 1932

Új kcs = magerők
Chadwick megmérte
a neutron tömegét!